

jassa on käytetty pitkälti samaa lähdemateriaalia, mutta Kalantin, Corrigallin, Hallin ja Smartin katsaukset ovat selvästi perusteellisempia. Kirjojen johtopäätöksissä ei ole asiallisia eroja, mutta ne poikkeavat toisistaan poleemisuuden suhteen: kun Kalant, Corrigall, Hall ja Smart esittävät pelkästään faktatiedot, niin Zimmer ja Morgan iskevät purevasti samoilla faktoilla marihuanamyyttejä vastaan. Zimmer ja Morgan kritisoivat myös avoimesti Yhdysvaltojen kannabispoliittikkaa. Yleisesti ottaen Kalantin, Corrigallin, Hallin ja Smartin teos on näistä kahdesta tieteellisempi, mutta tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että Zimmerin ja Morganin kirja olisi pelkästään pamfletti. Se perustuu yhtä lailla tutkittuun tietoon.

Valitettavasti suomalaiset eivät voi lukea omalla äidinkielellään näitä teoksia. En pitäisi niiden kääntämistä mahdottomana, sillä kysyntää luulisi löytyvän. Tai sitten ei. Jospa kansalaiset ja viranomaiset eivät ha-

luakaan todenmukaista tietoa kannabiksesta? Toivottavasti tämä ei ole fakta.

PEKKA SAARNIO

HAROLD KALANT & WILLIAM CORRIGALL & WAYNE HALL & REGINALD SMART (EDS.)
THE HEALTH EFFECTS OF CANNABIS
TORONTO: CENTRE FOR ADDICTION AND MENTAL HEALTH,
1999
526 s.

LYNN ZIMMER & JOHN MORGAN
MARIJUANA MYTHS MARIJUANA FACTS
A REVIEW OF THE SCIENTIFIC EVIDENCE
NEW YORK: THE LINDESMITH CENTER, 1997
241 s.

ROMANIT EU:N KYNNYKSELLÄ

Slovakian ja Puolan romanien pienimuotoinen invaasio Suomen rajoille on aiheuttanut monenlaista polemiikkaa sekä Suomen ulkomaalaispolitiikasta että EU:n jäsenyyttä haluavien entisten sosialistimaiden ihmisoikeustilanteesta. Sekä tieteenkin selvityksiä ja selontekoja, viranomaistyötä.

Romaniväestöön kohdistuvalla viranomaistutkimuksella on satavuotiset perinteet, mutta etenkin 1940-luvulla, ”mustalaispolitiikan” syntyessä, sekä Suomessa että Ruotsissa tehtiin laajoja ja perinpohjaisiakin selvityksiä romaniväestön

elinoloista. Varsin pian myös kansatieteilijät, perinteentutkijat ja sosiologit liittyivät joukkoon, mutta 1980-luvulla kiinnostus kotimaiseen romanikysymykseen muutti luonnettaan.

Ruotsalainen etnologi Karl-Olov Arnstberg on perusteellisessa ja kriittisessä, paikoin suorastaan ilkeässä kirjassaan *Svenskar och zigenare* (Carlsson, Stockholm: Carlsson, 1998) luonnehtinut romanitutkimuksen kehitystä siirtymäksi ”naiiveista realisteista” ”solidaarisiin ekspertteihin”. Arnstbergin (itse)kriittisessä katsannossa solidaari-

set ekspertit ovat, kaikessa sympaattisuudessaan, yhtä kaukana romanikulttuurin ja valtaväestön suhteiden ydinongelmista kuin ”naiivit realistit”.

Ulkomaalaisviraston tutkija Arno Tanner liittyy tutkimuksellaan pitkään viranomaistutkimusperinteeseen. Perinteen varhaisemmat edustajat tekivät työtään huolella ja antaumuksella, tekivät hyvää virkamiestyötä oman aikansa ehdoilla. Tässä suhteessa Tannerin selvitystyö jatkaa perinnettä kunniakkaasti. Tanner on perannut perusteellisesti laajaa, hajanaista ja todistusvoimail-

taan perin heterogeenista lähdeaineistoa luodakseen mahdollisimman realistisen kuvan Puolan, Tšekin, Slovakian, Unkarin, Bulgarian, Romanian sekä entisen Jugoslavian alueen valtioiden romaniväestöjen menneisyydestä ja nykypäivästä. Vaikka maakohtaisia eroja on ja valtioiden virallisessa politiikassa näyttää olevan selvää pyrkimystä osoittaa hallitusten pyrkivän romanikysymyksen ratkaisemiseen EU-poliittisesti korrektilla tavalla, on kokonaiskuva synkkä. Paikoin 100 prosentin työttömyys, kehnot asuinolot, alhainen koulutustaso, rikkollisuus, valtaväestön ja virkavallan ylenkatse ja suoranaanainen sorto ovat Itä- ja Keski-Euroopan romanien arkea.

Tannerin kuvaus selittää hyvin, miksi aktiivisimmat (ja varakkaimmat?) romanit pyrkivät EU-maihin ja Pohjois-Amerikkaan. Kuka tahansa pyrki, ja eurooppalaisesta siirtolaishistoriasta tiedämme, että on myös pyrkinyt ja päässyt parempiin oloihin muualle. Miksi liikkuvaan elämäntapaan tottuneet romanit eivät niin tekisi?

Ongelman ydin ei olekaan tässä vaan siinä, että liikkeellä olijat ovat nimenomaan romaneja ja että romaneja ei maahanmuuttajiksi haluta. Juuri tämän "nomadikansan" erityinen etnis-kulttuurinen luonne tekee romanikysymyksestä niin ongelmallisen sekä potentiaalisissa lähtö- että vastaanottajamaissa. Tanner on tutkijana tietoinen tämän ongelman tärkeystä. Hän antaa runsaasti tilaa romanien historiallisen taustan kuvaamiseen. Romaniväestön historiallisilla vaiheilla on keskeinen merkityksensä, joten Tannerin historiallinen ekskursion puolustaa paikkaansa paremmin kuin hyvin. Toisin kuin monet muut romanihistoriasta kirjoittaneet Tanner on myös tietoinen kuvauksen vaikeudesta. Luotettavaa historian tutkimusta on vähän ja alan teokset tuntuvat nojaavan sa-

moihin myyttisiin perusväittämiin, jotka grellmanilainen perinne synnytti jo 1700-luvulla. Vasta viime vuosina on alkanut yleistyä realistisempi näkemys, joka kiistää yhtenäisen romanikansan käsitteen ja käsittelee romaniväestöä pikemmin sosiaalisena kuin etnisenä ilmiönä. Kuten mm. hollantilaiset Lucassen ja Willems tai englantilainen Mayall ovat tähdentäneet, on romaniväestön etninen identiteetti kehittynyt yhtä lailla valtaväestön kuin romanien itsensä toimesta: identiteetti ei kehity tyhjiössä, ei edes kulttuurisesti itseriittoisina pidetyillä romaneilla, vaan vuorovaikutuksena. Hyvä esimerkki tästä identiteettien muokkaamisprosessista on Norjan ja Ruotsin tattareiden myöhäsyntyinen ilmoittautuminen romaneiksi tai vaikkapa saamelaisuuden määrittelyjen kehitys.

Tanner joutuu, tehtävänantonsa mukaisesti, käsittelemään romanikysymystä nimenomaan etnisen vähemmistön näkökulmasta, onhan EU sen sellaiseksi määritellyt. Hän on kuitenkin hyvin tietoinen siitä, että Euroopan vanhojen romaniryhmien, joihin Suomenkin kaalat kuuluvat, ja 1860-luvulla Valakiasta liikkeelle lähteneiden "romien" välillä on suuria eroja. Esimerkiksi Ruotsin romat eivät pidä Suomen kaaloja edes romaneina vaan jopa "gajéina" tai vähintäänkin epäpuhtaina. Mutta ei tässä kaikki, kuten Tanner toteaa, romanien organisoituminen ei ole kansallista eikä alueellista vaan sukukeskeistä. Vuosisatojen mittaan eri kansojen keskuudessa romaniryhmien kehitys on sekä kielellisesti että kulttuurisesti kehittynyt vuorovaikutuksessa valtaväestöjen kanssa. Niinpä yhtenäistä romanikieltä ei oikeasti ole olemassa, eikä esim. ranskalaisen lo-waran, puolalaisen ursarin tai ruotsalaisen kalderashin keskinäinen rinnakkainelo ole välttämättä kovinkaan helppoa esim. erilaisten

puhtauskäsitysten vuoksi. Romani-identiteetti on poliittisesti käyttökelpoinen mutta abstrakti ja tois-sijainen silloin, kun kyse on romaniryhmien sisäisistä suhteista. Tämä näkyy romanien oman organisoitumisen ja edunvalvonnan hajanaisuutena kansallisesti ja kansainvälisesti. Suomen romanit ovat ryhmänsä homogeenisuuden ansiosta poikkeuksellisessa asemassa, ja organisoitumisen sisäiset ristiriidat ovat olleet enemmän poliittis-maailman-katsomuksellisia.

Arno Tannerin tutkimus ylittää monin tavoin normaalin romaniraportoinnin tason, sekä monipuolisuutensa että kriittisen perusvireensä ansiosta. Tanner toteaa itsekkin, että romaneja yleensä kuvataan – ja hän itsekkin niin tekee – ennen kaikkea kohteena, vallanpitäjien ja valtaväestön näkökulmasta. Hänen toiveenaan on nähdä romanien tulevaisuus aktiivisena, erilaisena integroituvana yhteisönä eurooppalaisessa kansojen kokonaisuudessa. Toive on arvokas ja inhimillinen. Kysymys kuuluu: miten esimerkiksi me Suomen valkolaiset, jotka olemme eläneet oman vähemmistöme kanssa 500 vuotta ja harjoittaneet enemmän tai vähemmän määrätietoista romanipoliittikkaa viimeksi kuluneet 50 vuotta, olemme omissa keskuudessamme tähän suuntaan osanneet kehitystä viedä? Ja olemmeko me itse asiassa edes tienneet, mitä olemme tehneet ja kenen kanssa olemme olleet tekemisissä? Arnstberg väittää, että tuskin on toista ryhmää maailmassa, joka yhtä tehokkaasti valvoo kulttuurisia rajojaan ja vastustaa jokais-ta kaajeviranomaisten yritystä tunkeutua maailmaansa. Romanit ovat (Ruotsissa) säilyttäneet riippumattomuutensa ja varmistaneet toimeentulonsa, mutta samalla vahvistaneet asemansa leimattuna ryhmänä yhteiskunnan pohjalla. Arnstbergin raaka johtopäätös onkin, että ro-

manien sosiaalisen kurjuuden suurin syy on romanikulttuurissa itsessään.

Arno Tannerin ei ole – onnekseen – tarvinnut ottaa kantaa tällaiseen problematiikkaan, eikä arnstbergiläinen johtopäätös vaikutakaan poliittisesti korrektilta. Tanner kuvaa romaniväestön synkkää asemaa, vai-

noa ja sortoa. Mikä tahansa parannus siihen on välttämätöntä, vaikka pidemmälle menevien haaveiden osalta olisikin – historian valossa – aihetta vain lievään optimismiin.

Erityiskiitos erinomaisesta Internet-osoitteistosta.

PANU PULMA

ARNO TANNER
KESKI- JA ITÄ-EUROOPAN
ROMANIT
HISTORIA, YHTEISÖT JA
NYKYOLOT
ULKOMAALAVISIRASTON
JULKAISUJA 2
HELSINKI: EDITA, 2000
185 s.

PÄÄLLYSTAKKI JA MUUTOSAGENTTI

Evaluaatio tai arviointi on asia, johon lastataan kosolti odotuksia ja lupauksia. Monet kyselevät, onko kysymys hetken trendikäsitteestä vai onko ilmiöllä jokin pysyvämpi paikka. Projekti- ja ohjelmaevaluaatio ovat viime vuosina vahvistuneet, mihin vaikuttavat osaltaan erilaisten tutkimus- ja kehittämistoiminnan ohjelma- ja rahoitusrakenteiden luomat ohjeistukset. Arviointitutkimuksista on tullut myös tärkeä leipäpuu yliopistoille ja tutkimuslaitoksille. Evaluaation nykyisen suosion taustalla on erilaisia voimia, mutta epäilemättä sitä myös pönkittää tulosorientoitunut hallinto- ja johtamiskulttuuri. Sitä käytetään poliittisen, taloudellisen ja hallinnollisen kontrollin välineenä.

Evaluaation historiassa on erilaisia vaiheita, jotka eri kulttuureissa ja toiminta-alueilla ovat näyttäytyneet vaihdellen. Sen lähestymistavat ovat laajentuneet ja kirjavoituneet. Moninaistumisella on myös kääntöpuolensa, sillä ollakseen jotain evaluaatio ei voi olla kaikkea (Pertti Ahonen: Jotta arviointi olisi jotakin, se ei voi olla kaikkea. Hallinnon tutkimus 1998: 4, 257–261). Tässä tarkastelemani Richard C. Sonnichse-

nin teos on myös yksi osoitus siitä, mihin suuntaan yleisempi arviointia koskeva keskustelu – tai ainakin sen yksi juonne – on menossa.

Se, että yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden keskeinen kustantaja Sage on julkaissut teoksen sisäisestä arvioinnista, kuvastaa evaluaatio-perinteen elämistä. Sage on muutenkin tärkeä, ellei tärkein evaluaatiokirjallisuuden kustantaja. Se julkaisi vuonna 1991 Arnold Loven kirjoittaman ensimmäisen aihetta käsittelevän teoksen (Internal evaluation. Building organizations from within). Kyseisessä kirjassa tarkasteltiin erityisesti sisäisen evaluaation ja organisaation välistä kiinnostavaa suhdetta.

Kun keskustelin kesällä 2000 Arnold Loven kanssa, hän totesi uuden kirjan kirjoittajasta arvostavaan sävyyn: ”Sonnichsen todella tietää, mistä puhuu”. Näin varmasti onkin, sillä hänellä on noin kolmenkymmenen vuoden kokemus erilaisista evaluaatiotehtävistä USA:ssa. Kirjan otsikko saattaa herättää mielikuvan opasmaisesta keittokirjasta. Vaikka kirjan sävy onkin melko käytännöllinen, siinä kuitenkin yhdistyvät synteesimäisesti kirjoittajan pitkä koke-

mus sekä evaluaatiota koskevan keskustelun ja kirjallisuuden tuntemus.

SISÄINEN ARVIOINTI

Sisäisellä evaluaatiolla tarkoitetaan organisaation sisäisten evaluaatio-areiden toimintaa. Heillä on itsenäinen ja riippumaton asema organisaatiossa. Meikäläisessä ympäristössä sisäinen evaluaatio kuitenkin tavallisesti ymmärretään sisäisen itsearviointina. Organisaatioissa ei juuri ole asiantuntijoita sisäisen evaluaation tehtävissä, vaan sisäinen arviointi hoidetaan oman työn ohessa, osana johtamista, suunnittelua ja kehittämistä. Ainoastaan talouden tarkastukseen on muotoutunut sisäisen tarkastuksen perinne, jossa makrotason toimijaa edustaa Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Sonnichsenin teesi on, että nykyiset tietointensiiviset organisaatiot hyötyvät sisäisen evaluaation tuottamisesta, empiiriseen tietoon perustuvista analyyseistä ja suosituksista. Kysymys on ikään kuin organisaation sisäisestä tukitoiminnosta, jonka tehtävänä on tiedon kerääminen, jalostaminen ja välittämisen keinoin auttaa organisaatiota entistä parem-